

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Історичний факультет
Наукове товариство студентів та аспірантів

ДНІ НАУКИ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2013

Випуск VI

Частина 1

Рецензенти:

- д.і.н., проф. Капелюшний В. П.
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)
д.і.н., проф. Гончар Б. М.
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)
д.і.н., проф. Мордвінцев В. М.
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Дні науки історичного факультету: Матеріали VI Міжнародної наукової конференції молодих учених. — Вип. VI: у 8-ми част. / Редкол.: чл.-кор. НАНУ, проф. В. Ф. Колесник (голова), доц. О. Ю. Комаренко (заст. голови), І. В. Семеніст (відп. редактор) та ін. — Ч. 1. — К., 2013. — 60 с.

У збірнику вміщено матеріали VI Міжнародної наукової конференції молодих учених «Дні науки історичного факультету-2013», яка відбулася 25 квітня 2013 року в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Збірник охоплює різні галузі історичної науки. Розрахований на студентів, аспірантів, викладачів вищої школи.

Редакційна колегія: д.і.н., проф. Б. М. Гончар; д.і.н., проф. Г. Д. Казьмирчук; д.і.н., проф. В. П. Капелюшний; чл.-кор. НАНУ, д.і.н. проф. В. Ф. Колесник (голова); к.і.н., доц. О. Ю. Комаренко (заст. голови); д.і.н., проф. А. П. Коцур; д.і.н., проф., акад. НАНУ В. М. Литвин; д.і.н., проф. В. М. Мордвінцев; І. В. Семеніст (відп. ред.); д.і.н., проф. Ставнюк; д.і.н., проф. Р. В. Терпиловський; д.і.н., проф. М. Г. Щербак; д.і.н., проф. В. І. Яровий.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології, імен власних та інших відомостей.

ЗМІСТ

<i>Божко О.</i> Свято-Покровський храм села Лозуватка.....	4
<i>Боровець І.</i> Проблеми української мови та національної освіти на сторінках журналу «Украинская Жизнь» (1912–1914 рр.).....	5
<i>Ворожбит І.</i> Читацька аудиторія “Хроніки європейської Сарматії” Алессандро Гваньїні.....	7
<i>Гаухман М.</i> Образи “єврея” в українському громадському житті Російської імперії (1905–1914 рр.).....	8
<i>Герасимчук К.</i> Меджибізька фортеця: історія функціонування.....	9
<i>Гордійчук М.</i> Лідер правобережного козацтва Семен Палій та його участь у подіях Північної війни.....	10
<i>Гузунова М.</i> Устрій церковних братств Полтавської єпархії кін. ХІХ – поч. ХХ ст. за матеріалами Полтавських Єпархіальних Відомостей.....	12
<i>Демченко А.</i> Механізм формування етнічних стереотипів в українському суспільстві ХVІІ – першій половині ХІХ ст.....	13
<i>Дороніна Н.</i> Предметна система викладання на історико-філологічному факультеті в Імператорському університеті Св. Володимира (1906–1917 рр.).....	14
<i>Абиль Е.</i> Тюркский клан Керей в средневековой истории Украины.....	15
<i>Железко Р.</i> Ніжинський козацький полк у період гетьманування Івана Скоропадського (1708–1722 рр.).....	16
<i>Железко К.</i> “Царською милістю прощені...”: До питання повернення української козацької старшини з Сибіру.....	18
<i>Жукова А.</i> Побутове життя “оренбурзьких засланців” 40–50-х рр. ХІХ ст.: Т. Шевченка, С. Сераковського, Б. Залеського.....	19
<i>Забудкова О.</i> Міжнародний рейковий синдикат і металургія Донецького басейну напередодні Першої світової війни.....	20
<i>Казаков М.</i> Культурно-просвітницька діяльність периферійних православних братств Київської єпархії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.).....	21
<i>Кияшко К.</i> Реорганізація єпархіальних жіночих училищ згідно статуту 1868 р.....	22
<i>Кучернюк І.</i> Часопис “Рідний край” (1905–1916 рр.) про мовні проблеми того часу.....	24
<i>Лехнюк Р.</i> Статут 1870 року як основа міського самоврядування Львова.....	25
<i>Лисенко Т.</i> Освітні студії української козацької старшини в німецьких університетах на прикладі Василя Ханенко.....	27
<i>Лісенко С.</i> Зміст і організація навчального процесу в єпархіальних жіночих училищах в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.).....	28
<i>Макарович Т.</i> Характеристика та аналіз джерел з історії любовних відносин М. Костомарова та П. Куліша.....	30
<i>Макушина Г.</i> Вплив освіти на формування політичної та правової культури старшини Гетьманщини у ХVІІІ ст.....	31
<i>Мищенко Ю.</i> Спроби залучити О. С. Пушкіна до видання літературних альманахів в Одесі.....	32
<i>Назаренко В.</i> Матеріальне забезпечення російського гарнізону міста Києва у другій половині ХVІІ ст.....	33
<i>Николайчук О.</i> Первое Полное собрание законов Российской империи» як джерело з історії України: історіографія проблеми.....	35
<i>Панько С.</i> Український жіночий костюм ХVІІ ст.: умови, джерела та історіографія.....	36
<i>Паснак І.</i> Кодифікація права в Гетьманщині у другій чверті ХVІІІ ст.....	37
<i>Петровський А.</i> Джерела з історії Брацлавського козацького полку (1648–1712 рр.).....	38
<i>Петрушко Л.</i> Образ ігумена за текстом Києво-Печерського Патерика Касіянівської І редакції.....	39
<i>Піддубна С.</i> Римська монета у східнослов'янському суспільстві у концепції М. Ю. Брайчевського.....	40
<i>Побережник О.</i> Культ Св. Володимира як загальна тематика діяльності А. М. Муравйова у Києві.....	41
<i>Постольник І.</i> Дослідження світогляду селянства в радянській історіографії.....	42
<i>Прудивус С.</i> Кольорова гама верхнього одягу козацької старшини за писемними джерелами ХVІІІ ст.....	43
<i>Різник Ю.</i> Аспекти джерелознавчого дослідження пошти та телеграфу Наддніпрянської України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.....	44
<i>Скрипченко Н.</i> Родовий маєток Кочубеїв у селі Диканьці.....	45
<i>Смишляк А.</i> Хор Київської Духовної Академії (1825–1901 рр.): дві пори розквіту.....	47
<i>Солодкіна В.</i> До питання про оформлення дворянського стану в Слобідсько-Українській губернії (1785–1815 рр.).....	48
<i>Стрільчук М.</i> Роль Г. О. Потьомкіна в економічній та культурній розбудові Новоросійського краю.....	50
<i>Тараніна Б.</i> Студії графа Михайла Тишкевича (1857–1930) з історії українських земель ХVІ–ХІХ ст.....	51
<i>Ткаченко-Плахтій О.</i> Вбивство адмірала Г. П. Чухніна як акція індивідуального політичного терору есерів на Півдні України у роки Першої російської революції.....	53
<i>Хоміч Д.</i> Забутими сторінками військової історії Волині: бій поблизу села Несвіч 7 (19) – 8 (20) вересня 1812 року.....	54
<i>Чирук С.</i> Вік шлюбного партнера та криза на шлюбному ринку Старошведської колонії. Поч. ХІХ ст.....	55
<i>Шульга Я.</i> Посполиті прочани ХVІІІ ст.: історико-антропологічний вимір.....	56
<i>Юрченко О.</i> Специфіка та особливості числа в фольклорній творчості: історичні пісні – репрезентанти системи народного мислення та світосприйняття.....	57
<i>Юсковець Ю.</i> Жінка, як фактор впливу на особу гетьмана Української держави – Богдана Хмельницького.....	58

Свято-Покровський храм села Лозуватка

Першим храмом села Лозуватка була Покровська церква, традиційна для старовинних козацьких поселень XVIII ст. Споруджувалась вона за ініціативою осадника Павла Проценка і старости Матвія Півторацького, які на початку 1787 р., за бажанням усього товариства села, почали клопотатися про будівництво у слободі Лозуватка церкви на честь Покрова Божої Матері. Для цього було куплено у державному селі Пушкарівка готову дерев'яну церкву святителя Миколая Чудотворця з належним їй усім церковним начинням, а через Межову експедицію відмежовано від дач при річці Інгупець, біля балки Завертаной, 120 десятин землі для причту майбутньої церкви [1, с. 357]. При ретельному розгляді усіх необхідних паперів та довідок, Пресвященний Амвросій (Серебренников), архієпископ Катеринославський та Херсонісо-Таврійський резолюцією від 2 вересня 1788 р. дозволив у державній слободі Лозуватка влаштувати дерев'яну церкву в ім'я Покрова Пресвятої Богородиці [1, с. 359]. Вже через місяць – 1 жовтня, на свято Покрови Божої Матері, «Екатеринославського духовного Правління присутствующий священник Кондрат Северский соборне, по надлежащему церковному чиноположенію, в слободе Лозуватка освятил место под церковь и положил закладку на сооружение оной». А згодом, у 1793 р. дерев'яний Свято-Покровський храм Лозуватки за резолюцією Пресвященного Іова, єпископа Феодосійського та Маріупольського, вікарія Катеринославської єпархії, оскільки архієпископ Амвросій помер, був освячений катеринославським протопопом Іваном Станіславським [1, с. 360].

До парафії Свято-Покровського храму відносилось не лише село Лозуватка, але й поміщицькі слободи майора Чичерова та капітана Увалова. Загальна кількість прихожан на момент відкриття храму (1793 р.) становила 454 людини (108 дворів). Першим священником храму Покрова Божої Матері був дякон з державного поселення Комісаровки Гавриїл Пугачовський, запрошений за загальною згодою селян ще під час будівництва церкви [1, с. 357-358].

Наступне XIX ст. разом зі змінами в житті Російської імперії, інтенсивним заселенням та освоєнням колишніх земель вольностей Війська Запорізького, принесло зміни й у життя Покровського храму та його прихожан. Очевидно через незадовільний стан дерев'яної будівлі церкви, а також неспроможність її вмістити у себе дедалі більше зростаючу кількість прихожан, 1820 р. з благословення Пресвященного Іова (Потьомкіна), архієпископа Катеринославського, Херсонського і Таврійського (племінника князя Г. Потьомкіна), стараннями місцевої громади було зведено кам'яну споруду Свято-Покровського храму [2, с. 460].

У XIX ст. в адміністративному відношенні храм належав до 3-го благочинницького округу Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії. Станом на 1880 р., церковний клір складався з двох священників – настоятеля та помічника настоятеля (двоштатний причт) [1, с. 356]. Відомим на сьогодні є настоятель храму другої половини XIX ст. священник Митрофан Хмельницький. Він, на основі проведених виборів духовенства Катеринославської єпархії (листопад 1874 р.), на наступні три роки був обраний та затверджений по третьому округу Верхньодніпровського повіту окружним слідчим [3, с. 82]. Другим священником – помічником настоятеля – у той же час був священник Андрій Воскобійников. Настоятель, разом із помічником, 31 січня 1875 р. був затверджений викладачем у місцевій народній школі: Андрій Воскобійников був законовчителем, а Митрофан Хмельницький – законовчителем та викладачем церковного співу [3, с. 89]. Після отця Андрія до 1883 р. на місці помічника настоятеля знаходився священник Дмитрій Іванов, якого 24 лютого того ж року за власним бажанням перевели у Миколаївську церкву села Миколаївки (Купівваха) Верхньодніпровського повіту [4, с. 88]. На його ж місце 12 березня за власним бажанням був переведений священник Вознесенської церкви села Миронівка Верхньодніпровського повіту Михаїл

Василенко [5, с. 109]. Крім священнослужителів до причту храму належав і псаломщик. Відоме ім'я одного з них – Олексій Домаревський, який був визначений на місце псаломщика 1 листопада 1883 р. [6, с. 395].

Прихожани храму завжди приймали активну участь у житті своєї парафії. Як вже зазначалося, селянами на користь церкви було надано 120 десятин землі. Але цим не вичерпувалася їхня турбота про свій храм. Так, 7 червня 1875 р. єпархіальним начальством було дозволено відкрити приходське Попечительство при Покровській церкві. Воно складалося з голови та 7 виборних членів, які затверджувалися на три роки. Першим головою став селянин Йосиф Сергієнко [7, с. 334]. Крім попечительства при храмі працював ще й староста, який також обирався на три роки. Так, 26 червня 1875 р. на посаді церковного старости при Покровській Лозуватській церкві був затверджений державний селянин Максим Суганяка на друге трьохліття [8, с. 279].

Труди на користь церкви не залишалися непоміченими церковним священноначаллям. Наприклад, 1883 р. прихожанам храму, селянам Семену Нежгаю та Костянтину Терещенку було оголошено архіпастирське благословення та подяка Його Пресвященства, Пресвященного Феодосія (Макаревського), єпископа Катеринославського та Таганрозького за ретельність до храму Божого [9, с. 146].

У такому стані прихожани Покровського храму вступили у бурхливе XX ст. На рубежі століть Криворіжжя стрімко розвивалося, що було пов'язано із видобутком залізної руди в даному регіоні. Це сприяло економічному піднесенню краю та несло за собою зростання кількості населення. Такі зміни у господарському житті наклали свій відбиток і на життя парафії Свято-Покровської церкви. Так, зросла кількість прихожан – за станом на 1908 р. їх нараховувалося 7 932 особи – 4 023 чоловіки та 3 909 жінок. До парафії Покровського храму крім мешканців Лозуватки відносилися й жителі навколишніх сіл – Мар'янівка (в 7 верстах від приходу), Реевої та Олександрівка (по 6 верст від приходу) [2, с. 460].

Для того, аби охопити всю паству належною увагою та турботою, священноначаллям Катеринославської єпархії, яку в той час очолював Пресвященний Симеон (Покровський), єпископ Катеринославський і Таганрозький, було збільшено штат церковного причту лозуватської церкви. Тепер він складався із трьох священників та трьох псаломщиків. Настоятелем храму на рубежі століть був священник Олександр Хрисанович Данилов (42 роки). Він закінчив Катеринославську Духовну Семінарію, возведений у сан священника був 1889 р., до Лозуватки направлений у 1897 р., і тоді ж нагороджений набедреником. Станом на 1908 р. був членом повітової Училищної ради, завідувачим школами, якими опікувалася його парафія, та законовчителем. Був одружений, мав одного сина та трьох дочок. Другим священником у той самий час був єрей Іоанн Іоаннович Домовський (30 р.). Також закінчив духовну семінарію у Катеринославі, священний сан отримав 1905 р. і тоді ж призначений до Лозуватки. Був одружений, але дітей не мав. Третім священником був єрей Михаїл Олексійович Аркатовський (43 р.). Закінчив курс Симбірської Духовної Семінарії, у сан священника возведений 1888 р., а у Лозуватці перебував з 1902 р. Був нагороджений набедреником у 1898 р., а станом на 1908 р. викладав Закон Божий у місцевій школі. Був одружений і мав чотирих синів та двох доньок [2, с. 461].

Серед решти церковного причту, на 1908 р. було вільним місце першого псаломщика. Другим псаломщиком у храмі служив Роман Павлович Левин (33 р.). Закінчив Катеринославське Духовне Училище. Псаломщиком став у 1892 р., а у Лозуватській церкві перебував з 1900 р. Був одружений і мав трьох синів і дві доньки. Третім псаломщиком служив Йосиф Васильович Ткаченко (37 р.). Здав іспити на псаломщика, яким став у 1905 р., а призначений у Лозуватку 1907 р. Був одружений, мав трьох синів і двох доньок [2, с. 463].

На початку ХХ ст. при Покровському храмі продовжувало діяти приходське попечительство. Зокрема, члени приходу продовжували забезпечувати усім необхідним причт своєї церкви, адже держава виділяла гроші лише на утримання одного священика та двох псаломщиків у розмірі 166 рублів 98 копійок. Тому на потреби священнослужителів було відведено все ті ж 120 десятин землі. Крім того, церквою для них утримувалися житлові будинки. Ясна річ, що за наявних умов існування парафія Покровської церкви займалася певною господарчою діяльністю (хоча й не мала власної просфорні), яка приносила храму 100 рублів [2, с. 460-461].

Примітно, що на обліку у Катеринославській Духовній Консistorії та, очевидно, на забезпеченні прихожан знаходилися члени сімей померлих церковнослужителів лозуватської церкви. Зокрема, вдова псаломщика Ксенія Андріївна Гукочив із сином Федором, вдова псаломщика Олександра Іванівна Ілієвська (33 р.) з 9-річною донькою, вдова псаломщика Синкліга Євтихіївна Стукановська (32 р.), вдова псаломщика Анна Іоакимівна Сперанська (42 р.) з дітьми Варварою, Олександром та Павлом, діти померлого псаломщика Ситнікова Василь (16 р.) та Євдокія (14 р.) [2, с. 463].

На рубежі ХІХ і ХХ століть, з огляду на промисловий розвиток регіону, а також на суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, які відбувалися по всій імперії, зростала нагальна потреба у грамотних та освічених людях, майбутніх кваліфікованих працівниках у різних галузях господарства. Цілком зрозуміло, що завдання просвіти у даних умовах крім держави брала на себе й православна церква. Так при Покровському храмі у селі Лозуватка станом на 1901 р. діяло дві школи грамотності. Школа грамотності № 2 була заснована у 1893 р. Навчальна будівля належала самій школі, крім того парафія забезпечувала вчителя квартирою (помешканням). У 1901 р. в ній навчалось 116 хлопчиків та 16 дівчаток. Викладачем Закону Божого був настоятель Покровського храму священик Олександр Данилов. Крім нього заняття у школі проводили ще два вчителі – Федір Павловський (завершив навчання у духовному училищі) та Петро Линецький (завершив двокласне міністерське училище). Обидва викладачі мали оклад у 150 рублів (отець Олександр на посаді законовчителя окладу не мав, оскільки знаходився на грошовому утриманні в якості настоятеля храму). Школа грамотності № 1 була заснована у 1900 р. Навчальна будівля належала церкві, точніше кашучи, заняття проводилися у церковній сторожці. Квартири для вчителя не було, оскільки в школі викладав клірик Покровського храму – псаломщик Роман Левин. З цієї ж причини він й не мав річного окладу. Загалом у цій школі на 1901 р. навчалось лише 15 хлопчиків, тому Роман Левин був і вчителем Закону Божого, і навчав дітей грамоти [10, с. 43]. Часом, деякі школи при Покровській церкві періодично закривалися, зокрема у 1901 р. через збіднення населення від трьохлітнього неврожаю [10, с. 13], але в подальшому кількість початкових навчальних закладів при лозуватській церкві зростала. У 1908 р. їх вже нараховувалося чотири: одна церковно-приходська школа і три школи

грамотності, якими завідував настоятель священик Олександр Данилов [2, с. 460].

Під 1915 р. священиками лозуватських церков (яких у першій третині ХХ ст. нараховувалося вже три!) згадуються Полікарп Пепсекул, Прокопій Смик і Володимир Постриганев. Один із цих священнослужителів очевидно був настоятелем Свято-Покровського храму в даний час [11, с. 267].

Крім загальних богослужінь, у церкві служили паханиди за загиблими героями Кримської (1854–1856), російсько-турецької (1877–1878), російсько-японської (1904–1905) та Першої світової воєн (1914–1918) [12, с. 311].

Подальша доля Покровського храму нажалі невідома через недостатню джерельну базу. Занепадати він почав разом із іншими церквами з часів приходу до влади більшовиків. Як і всі інші храми Криворіжжя, він став об'єктом пограбування церковного майна навесні 1922 р. [13, с. 105]. У цей нелегкий час відбувався постійний тиск на священнослужителів, проводилася масова антирелігійна пропаганда з метою дискредитації служителів церкви, на хвилі якої священик лозуватського храму Мойсеев Яків Петрович у січні 1925 р. був звинувачений місцевою владою у аморальній поведінці [13, с. 111], а інший – священик Синицький – у квітні 1930 р. був звинувачений у антиколгоспній агітації, через що четверо колгоспників вимагало його виселення [13, с. 117-118]. 3 грудня 1927 р. церква була пограбована невідомими особами [13, с. 113]. Остаточоно ліквідований Покровський храм був у 1930-х рр. На місці старовинної церковної споруди, присвяченій Божій Матері, було влаштовано стадіон, який існує й до сьогодні, а один з найбільш старовинних храмів Криворіжжя, на превеликий жалі, залишається невідновленим [12, с. 311].

1. Макаревский Ф. Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской Епархии: Церкви и приходы прошедшего XVIII столетия. – Екатеринослав: Типография Я. М. Чаусского, 1880. 2. Справочная книга Екатеринославской епархии. Издание Екатеринославской Духовной Консistorии. – Екатеринослав: Типография Братства Свят. Владимира, 1908. 3. Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1875. – №4. 4. Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1883. – №6. 5. Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1883. – №7. 6. Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1883. – №23. 7. Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1875. – №16. 8. Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1875. – №14. 9. Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1883. – №9. 10. Отчет Епархиального Училищного Совета о состоянии школ церковно-приходских и грамоты в Екатеринославской епархии за 1901 гражданский год. – Екатеринослав: Типография Братства Св. Владимира, 1902. 11. Мельник О.О., Балабанов С.В. Исторична енциклопедія Криворіжжя. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. – Т. І. 12. Енциклопедія Криворіжжя: 230-річчю з дня заснування Криво-Рогу присвячується. – У 2-х томах / Упорядник В.П. Бухтіяров. – Кривий Ріг: ЯВВА, 2005. – Том 2. 13. Криворіжжя: більшовизм проти Православ'я (1920 – 1930): Збірник документів і матеріалів. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2005.

Ірина Боровець,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Проблеми української мови та національної освіти на сторінках журналу «Украинская Жизнь» (1912–1914 рр.)

Початок ХХ ст. ознаменувався активізацією української національного руху. Поштовхом для цього стала революція 1905–1907 рр. в Російській імперії. Вже з 1905 р. засновуються українські періодичні видання. Можливим це стало після прийняття маніфесту 17 жовтня 1905 р. Газети та журнали постали як одне з найважливіших знарядь пропаганди суспільно-політичних, культурних та економічних ідей. Становище періодики значно ускладнилося в результаті посилення великоросійського шовінізму та наступу реакції після закінчення революції. Саме в таких умовах в січні 1912 р. в Москві був заснований журнал «Украинская Жизнь» за редакцією Симона Петлюри.

Ідеї національного відродження завжди відігравали провідну роль в діяльності українських періодичних видань. Вони гостро поставали на шпальтах газет та журналів як в період революції 1905–1907 рр., так і після. Важливе місце серед них

належало питанням української мови та національної освіти, що знайшли своє відображення і на сторінках журналу «Украинская Жизнь», особливо в 1912–1914 роках, – коли посилювалося переслідування всього українського.

В історіографії проблема української мови та національної освіти на шпальтах журналу «Украинская Жизнь» в 1912–1914 рр. висвітлена не достатньо. Короткі загальні відомості про видання знаходимо в узагальнюючих працях, що розкривають проблеми української періодики початку ХХ ст. Це робота А. Животка «Історія української преси», О. Мукомела «На зламі віків: українська журналістика на початку ХХ ст.», колективна монографія В. Шкляра, О. Мелешенка, О. Мукомела та І. Паримського «Українська журналістика: вчора, сьогодні, завтра». Найважливішою в дослідженні діяльності «Украинской Жизни» є праця Д. Миронюка «Симон Петлюра як редактор журналу «Украинская Жизнь» (1912–1917 рр.)» [1]. В